

TALABALARNI KASBIY FAOLIYATGA TAYYORLASH JARAYONIDA KOMMUNIKATIV USTANOVKALARNI RIVOJLANTIRISH

Raximova E'tibor Rustamovna

Urganch davlat universiteti mustaqil tadqiqotchisi

Annotatsiya. Maqolada talabalarni kasbiy faoliyatga tayyorlashda kommunikativ ustanovkalarning ta'siriga doir nazariy ma'lumotlarning tahliliga bag'ishlanadi. Unda talabalar kasbiy faoliyatining xususiyatlari va kommunikativ ustanovkalar bilan o'zaro aloqadorligi masalalari yoritilgan. Shuning bilan birga, talabalik davrida kommunikativ ustanovkalarni rivojlanishining psixologik mexanizmlari ochib berilgan.

Kalit so'zlar: talabalik davri, kasbiy faoliyat, kommunikativ ustanovka, kasbiy kompetensiya, kasbiy muloqot, kommunikativ o'zaro ta'sir, kommunikativ madaniyat, kommunikativ xulq-atvor, shaxslararo muloqot, muloqot vaziyati, o'zaro ta'sirni dialoglashtirish, faollik, psixologik hodisa.

РАЗВИТИЕ КОММУНИКАТИВНЫХ УСТАНОВОК В ПРОЦЕССЕ ПОДГОТОВКИ СТУДЕНТОВ К ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Аннотация. В статье анализируются теоретические данные о влиянии коммуникативных установок на подготовку студентов к профессиональной деятельности. В нем освещены вопросы особенностей профессиональной деятельности студентов и их взаимосвязи с коммуникативными установками. Вместе с тем, раскрыты психологические механизмы развития коммуникативных установок в студенческий период.

Ключевые слова: студенческий период, профессиональная деятельность, коммуникативная установка, профессиональная компетенция, профессиональное общение, коммуникативное взаимодействие, коммуникативная культура, коммуникативное поведение, межличностное общение, коммуникативная ситуация, диалогизация взаимодействия, активность, психологическое явление.

DEVELOPMENT OF COMMUNICATIVE INSTALLATIONS IN THE PROCESS OF PREPARING STUDENTS FOR PROFESSIONAL ACTIVITY

Abstract. The article is devoted to the analysis of theoretical data on the influence of communicative attitudes on the preparation of students for professional activity. It highlights the features of students' professional activity and the issues of its relationship with

communicative attitudes. At the same time, the psychological mechanisms of the development of communicative attitudes during the student period are revealed.

Keywords: student period, professional activity, communicative attitude, professional competence, professional communication, communicative interaction, communicative culture, communicative behavior, interpersonal communication, communicative situation, dialogization of interaction, activity, psychological phenomenon.

Oliy va o‘rta maxsus kasb-hunar ta’limi tizimini modernizatsiya qilishning qonuniy natijasi oliy o‘quv yurtlari bitiruvchilariga ularning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish darajasi, xususiyati va sifatiga nisbatan yangi talablar qo‘yildi. Kasbiy kompetensiyalarning tarkibiy qismlaridan biri sifatida pedagogika oliy ta’lim muassasalarining bo‘lajak mutaxassislarini kasbiy muloqotga tayyorlash sifatini oshirish zarurati olimlarni kommunikativ o‘zaro ta’sir jarayonini o‘rganishga, uni ko‘plab jihatlardan ko‘rib chiqishga, ushbu masalaning turli jihatlarini ajratib ko‘rsatishga, mexanizmlarni o‘rganishga va samarali kommunikativ o‘zaro ta’sir modellarini ishlab chiqishga undaydi.

Pedagogning kasbiy faoliyati uchun dolzarb muammo, ya’ni uning kasbiy idroki, tafakkuri va xulq-atvori uchun va birinchi navbatda, kommunikativ faoliyat jarayonlarini tushunish va o‘zgartirish uchun, bizning fikrimizcha, kommunikativ munosabatni shakllantirish masalasini o‘rganishdir.

Kommunikativ ustanovka muloqot jarayonining ijtimoiy-psixologik jihatlaridan biri bo‘lib, uni o‘rganish insonning kommunikativ xulq-atvori qonuniyatlarini yaxshiroq tushunishga imkon beradi va shaxslararo muloqotda shaxsning o‘z xulq-atvorini uyushgan holda boshqarishga yordam beradi.

Pedagogning kommunikativ ustanovkasi kasbiy xususiyat bo‘lib, pedagogning shakllangan umumiy va kommunikativ madaniyatining natijasidir. Pedagogika fanida ustanovkaga e’tibor unga kasbiy tayyorgarlikning tarkibiy qismi sifatida munosabatda bo‘lish (T.A.Arjakaeva, V.A.Kan-Kalik, A. K. Markova, L.M.Mitina, A.V.Mudrik, M.T.Nogeroval, Z.A.Noliyu, L.A.Povarnitsina, T.S.Polyakova, V.V.Rijov, V.A.Slastenin, L.N.Staxeeva, E.B.Strelkova, Ye.V. Sukanova, N.E.Shurkova) va “pedagogik ustanovka”, “umumiy pedagogik ustanovka” kabi atamalarining paydo bo‘lishi bilan bog‘liq.

Pedagog ta’lim jarayonining tashkilotchisi sifatida, avvalo, kommunikativ o‘zaro ta’sir uchun mas’uliyatni o‘z zimmasiga olishga tayyor bo‘lishi kerak. V.A.Slastenin ta’kidlaganidek, o‘qituvchining kasbiy tayyorgarligi keng tushuncha bo‘lib, u pedagogik vazifani anglashga bo‘lgan turli xil munosabatlarni, ehtimoliy xatti-harakat modellarini, o‘z imkoniyatlarini baholashni va boshqalarni o‘z ichiga oladi [4].

Shuningdek, kommunikativ ustanovka muloqot vaziyatining elementlarini insonning o‘tmish tajribasi bilan tizimga birlashtirib, muloqot jarayonida ma’lum bir tayyorgarlikni, ma’lum bir yo‘nalishdagi faollikni nazarda tutadi.

Kommunikativ ustanovkalarni rivojlantirish pedagogning vaziyatga va muloqot ishtirokchilariga to‘g‘ri munosabat bildirish qobiliyatini ta‘minlaydi hamda samarali muloqot qilish ko‘nikma va malakalarini mustahkamlashga imkon beradi.

Tadqiqotchilarning pedagogik, ijtimoiy ustanovkalarni o‘rganishga bo‘lgan qiziqishiga qaramay, kommunikativ ustanovkalarni shakllantirish muammosi kam o‘rganilganligicha qolmoqda yoki aksariyat hollarda esa umuman o‘rganilmagan. Ijtimoiy psixologiya tarixida R. Vudvors, F.Grin, R.La Per, K.Xovlandlarning muloqotdagi ustanovkalarni tadqiq etish tajribasi barchamizga ma‘lum. Turli kasbiy ustanovkalar (M.G.Bobkova (2003), T.G.Varfolomeeva (2007), A.V.Rezepin (2005) va boshqalar), muloqot jarayonidagi ustanovkalar (A. S. Yevdokimova (2010), S.G.Krilova (2007) va boshqalar), matndagi kommunikativ ustanovkalar (I. N.Chistyakov (2010), T.D.Shuverova (2009)) va ijtimoiy ustanovkaning boshqa turli jihatlarini o‘rganishga bag‘ishlangan zamonaviy ilmiy izlanishlarda tadqiqotchilar kommunikativ ustanovka tushunchasidan foydalanadilar, ammo bugungi kunga qadar kommunikativ ustanovkani maqsadli shakllantirish muammosini mustaqil muammo sifatida o‘rganiladigan tadqiqotlarni topish imkoniyati yuzaga kelmadi.

Ijobiy muloqot munosabatlarini samarali o‘zgartirish va shakllantirish uchun zarur shart-sharoitlar, mexanizmlar va usullar to‘g‘risidagi ma‘lumotlarning yetishmasligi kasbiy muloqotning yuqori darajasiga erishishga to‘sqinlik qiladi.

Bo‘lajak o‘qituvchilarda ijobiy kommunikativ munosabatlarni rivojlantirish jarayonini ko‘rib chiqishda, shuningdek, samarali muloqotga bo‘lgan ehtiyoj va ushbu ehtiyojni qondirish shartlari bilan belgilanadigan munosabatni shakllantirish va o‘zgartirish mexanizmlarining o‘ziga xosligini hisobga olgan holda, ijobiy munosabatlarga bo‘lgan ehtiyojni va namoyon bo‘lish xususiyatlarini va kommunikativ munosabatlarni shakllantirishga hissa qo‘shishi mumkin bo‘lgan pedagogik jarayonni tashkil etish va boshqarish xususiyatlarini ko‘rib chiqish zarur deb hisoblaymiz.

Pedagogik faoliyatda ijobiy munosabatni shakllantirish muammosining dolzarbligiga qaramay, L.S.Podimova shaxslararo muloqot muammolari yetarlicha o‘rganilganligiga qaramay (K.A.Albuxanova-Slavskaya, B.P.Ananov, A.A.Bodalev, V.N.Myasishev N.A.Berezovin, V.A.Kan-Kalik, Ya.L.Kolominskiy, A.A.Leontev, A.V.Mudrik, B.D.Parigin, L.A.Petrovskaya va boshqalar), ijobiy munosabat masalalari o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasida ko‘proq ko‘rib chiqilganligini (N.A.Berezovin, V.A.Kan-Kalik, Ya.L.Kolominskiy, A.A.Leontev va boshqalar, V.G.Maralov, V.A.Sitarov), birinchidan, ikkinchidan, tadqiqotchilarning ijobiy munosabat muammolariga qiziqishi destruktiv xulq-atvor ko‘rinishlariga qaraganda ancha past ekanligi ma‘lum bo‘ldi [5].

Turli o‘zgarishlarga ma‘lum tarzda javob berish qobiliyati L.S.Podimova, N.A.Podimov, I.A.Kondratevlarning fikricha, “o‘qituvchining boshqa nuqtayi nazarga, boshqa “dunyoga” kirib borish va idrok etish qobiliyati bilan belgilanadi”. Mualliflar faoliyatga ijobiy munosabatni rivojlantirish mezonlarini ajratib ko‘rsatdilar: rivojlanish va o‘zini o‘zi faollashtirish ehtiyoji,

o‘zini o‘zi anglashga intilish, ijodiy faollik, faoliyat subyektining pozitsiyasi, munosabatlarning mazmunlilikiga intilish, hamkasblar bilan ijobiy munosabatlarni qurish va ularga ishonch [5].

Mualliflarning pozitsiyasi, bizning fikrimizcha, shaxslararo o‘zaro ta’sir sohasida ham dolzarbdir, chunki o‘zini o‘zi rivojlantirish, o‘zini o‘zi anglash, ijodiy faollik ko‘rsatish, muloqot sherigini va uning pozitsiyasini qabul qilish ehtiyoji, konstruktiv o‘zaro ta’sirga yo‘nalganlik ham ijobiy muloqotga tayyorlik, ya’ni ijobiy kommunikativ munosabatning namoyon bo‘lishi hisoblanadi.

Ijobiy munosabatlarga bo‘lgan ehtiyojni faollashtirish, jumladan, quyidagi ijobiy kommunikativ ustanovkalarni shakllantirishga imkon beradi: muloqotda ijodkorlik ustanovkasi, sherigini tushunish va hurmat qilish ustanovkasi, ijobiy natijaga erishish ustanovkasi va boshqalar.

Olimlar munosabatlarni o‘zgartirish va shakllantirish jarayonida turli xil sharoitlarga katta ahamiyat berishadi: motivatsiyaning mavjudligi (F.Zimbardo, Laype, A.Uiker), qadriyatlar (V.A.Yadov), shaxsiy tajriba mavjudligi (U.Mak-Gayr, F. Bartlett, M. Rokich, S. Ash, Y.Lingart va boshqalar), ijtimoiy vaziyat va ijtimoiy muhit (R.Chaldini, Ch.Insko), inson faoliyati (Sh.A.Nadirashvili), shuningdek, foydalanilgan tadqiqot usullari (M.I.Bobneva, E.V.Shoroxova) orqali munosabatlarga ta’sir ko‘rsatdi.

Kommunikativ ustanovkalarni o‘rganish (G. Olport, G. Spenser, I. S. Kon, A. N. Leontyev, V. N. Myasishchev, Sh. A. Nadirashvili, A. V. Petrovskiy, A. S. Prangishvili ijtimoiy-psixologik hodisa sifatida shaxsning ijtimoiy munosabatga kirishish muammosining turli jihatlariga bag‘ishlangan ijobiy kommunikativ ustanovkalarning shakllanishining ichki omillar (kognitiv jarayonlar, shaxsning hissiy holatlari) ta’siri natijasida ham, tashqi ijtimoiy omillar (ijtimoiy bilish jarayonlari, insonlarning o‘zaro ta’siri) ta’siri ostida ham bir qator psixologik-pedagogik shartlar, tamoyillarga rioya qilish, ustanovkalarning tuzilishi, xususiyatlari, funksiyalari, qonuniyatlari va rivojlanish mexanizmlari haqidagi bilimlarga tayanish orqali sodir bo‘ladi, degan xulosaga kelish imkonini berdi.

Ta’limni tashkil etishning metodologik asoslarini o‘rganish bilan shug‘ullanuvchi tadqiqotchilar bo‘lajak mutaxassislarni tayyorlash muammosida uchta darajani ajratib ko‘rsatadilar: falsafiy, umumilmiy, xususiy-ilmiy yoki pedagogik (M. Ye. Duranov). Har bir darajaga bo‘lajak o‘qituvchilarni tayyorlash jarayonini amalga oshiriladigan tamoyillar va funksiyalar mos keladi. Bunday yondashuv nazariy va amaliy tayyorgarlikni tashkil etish va ishlab chiqishning falsafiy asosini aniqlash, mutaxassisni tayyorlash qonuniyatlarini tadqiq etish va strategiya, texnologiyalarni tanlash, muayyan faoliyatni tashkil etish shart-sharoitlarini aniqlash va nihoyat, kasbiy tayyorgarlik jarayonini bevosita boshqarishni amalga oshirish imkonini beradi.

Ye.A.Shumilovanning fikrimizcha, kommunikativ munosabatlarni shakllantirishga yordam beradigan pedagogik jarayonni tashkil etishning quyidagi xususiyatlarini ajratib ko‘rsatadi:

1) o‘zaro ta’sirni dialoglashtirish - mashg‘ulotlar davomida boshqalarning fikrini hurmat qilishni, ishtirokchilarning bir-biriga ishonchini ta’minlaydigan, odatiy maqomli muloqot doirasidan chiqishga imkon beradigan shaxslararo muloqotni tashkil etish;

2) faollik - mashg‘ulotlarda ishtirokchilarning tadqiqot pozitsiyasini shakllantirish va rivojlantirishga va har bir ishtirokchini guruhning jadal o‘zaro ta’siriga jalb qilishga yordam beradigan ish sharoitlarini yaratish;

3) o‘quv vaziyatlarini haqiqiy kasbiy faoliyat va shaxsiy tajriba bilan bog‘lash;

4) o‘zaro to‘ldirish va o‘zaro rivojlantirish - ishtirokchilarga guruhning boshqa ishtirokchilarining bilim va ko‘nikmalari bilan shaxsiy tajribasini boyitish imkoniyatini ta’minlash;

5) psixologik hodisa - ishtirokchilarni o‘qitishning hissiy jihatdan boy muhitini yaratadigan maxsus usullardan foydalanish;

6) uzayish - o‘qitish kasbiy faoliyatdan ajralmagan holda amalga oshiriladi, bu esa olingan bilim va ko‘nikmalarni amalda qo‘llash imkonini beradi [10].

Pedagogik muloqotga tayyorlikni shakllantirishda turli mualliflar: motivatsion-shaxsiy va mazmunli komponentlar (D.F.Axmerova), ehtiyojli-motivatsion, kommunikativ-texnologik, operatsion-ta’sirchan, intellektual-ma’rifiy, hissiy-irodali va baholash-atributiv komponentlar (I.F.Sleptsova), zarur kasbiy-pedagogik bilimlar, mahorat, ko‘nikmalar, shaxsiy fazilatlar, motivlar, qadriyatlar va o‘rnatishlar majmui bilan tavsiflanadi

S.A.Bondarenko kasbiy tayyorgarlikni shaxsning o‘zaro bog‘liq psixologik xususiyatlari va axloqiy fazilatlarini, kasb tanlashning ijtimoiy-qadriyatli motivlari, xulq-atvor usullari, mutaxassisga o‘zi tanlagan kasbiy sohada mehnat qilish imkoniyatini ta’minlaydigan maxsus kasbiy bilim, ko‘nikma va malakalarni birlashtirgan murakkab psixologik-pedagogik hodisa sifatida ta’riflaydi [2].

B.E.Fishman kasbiy shakllanishning har qanday muammolarini pedagogik strategiyani tanlash, pedagogik texnologiyalarni ishlab chiqish va ularni pedagogik hamkorlikda amalga oshirish nuqtai nazaridan ko‘rib chiqish mumkin deb hisoblaydi. B.E.Fishmanga ko‘ra, ijobiy muloqot munosabatlarini shakllantirishda, shu jumladan strategiya, texnologiya, faoliyatga nisbatan pedagogik tayyorgarlik imkoniyatlarini ko‘rib chiqish joiz bo‘ladi [8].

Kommunikativ munosabatlarni shakllantirish masalasida pedagogik qo‘llab-quvvatlash strategiyasiga e’tibor qaratadigan bo‘lsak, biz pedagog tomonidan har bir talabaning o‘z individual mohiyati va rolini (faol ijodkor) aksariyat hayotiy vaziyatlarda anglash uchun sharoit yaratish; shuningdek, o‘zaro ta’sirning samarali strategiyalarini tanlash ko‘nikmalarini rivojlantirish uchun shart-sharoitlarni tushunamiz.

Shunday qilib, pedagogning pedagogik muloqotga tayyorligi shartlari orasida (samarali kommunikativ strategiyani tanlashga tayyorlik) D.F. Axmerova kasbiy maqsadlar, qiziqishlar, ehtiyojlar, munosabatlar va qadriyatlar bilan ifodalangan kasbiy yo‘nalishni ta’kidlaydi, uning shakllanish omillari quyidagilardir: pedagogik jarayon sub’ektlarining kommunikativ faoliyatga bo‘lgan ehtiyoji; insonparvarlik munosabatiga yo‘naltirilganligi; muloqotning

masofaviy bo‘lmagan xususiyati; talabalarning pedagogik faoliyatda kommunikativ komponentning ahamiyatini qabul qilishi; talabalar va o‘qituvchilarning sub’ekt-sub’ekt munosabatlari (shiriklik, hamkorlik); pedagogik jarayon sub’ektlarining ular uchun muhim bo‘lgan ob’ektlarga nisbatan qarashlar, munosabatlar, pozitsiyalar birligi, ular tomonidan amalga oshirilayotgan faoliyat maqsadlarini ma’qullash ko‘rinishida namoyon bo‘ladigan qadriyat yo‘nalishlarining umumiyligida ko‘rinadi [1].

I.F.Slepsovaning fikriga ko‘ra, strategiyani tanlash, shu jumladan, umumiy kasbiy tayyorgarlik darajasiga bog‘liq bo‘lib, bu o‘qitish shakllari, usullari va vositalaridan faol foydalanish va bo‘lajak o‘qituvchilarni o‘zaro ta’sir jarayonini mustaqil loyihalashda pedagogik jarayonni tizimli qurishga yo‘naltirish zarurligini belgilaydi. Talabalarni sub’ekt-sub’ekt o‘zaro ta’sir texnologiyasiga maxsus o‘qitish muhim omil hisoblanadi [7].

Kommunikativ ustanovkalarni shakllantirish jarayonida pedagogik qo‘llab-quvvatlash texnologiyasi pedagog tomonidan muloqotning turli qiyinchiliklarini yengishga qaratilgan turli xil pedagogik texnologiyalardan foydalanish, talabaga samarali o‘zaro ta’sirning shaxsiy tajribasini to‘plash, ijobiy fikrlash qobiliyatini mashq qilish, talabaning salohiyatini ochishga yordam berish; barcha metodik vositalarning kommunikativ ustanovkaning kognitiv, affektiv va xulq-atvor komponentlarini shakllantirishga yo‘naltirilganligini ta’minlashdan iborat.

B.E.Fishmanning fikricha, kasbiy shakllanishga “faoliyatning madaniy namunalari” yordam beradi. Shuning uchun u gumanitar texnologiyalardan foydalanish orqali faoliyatning turli xil madaniy namunalarini taqdim etish orqali tizimli pedagogik qo‘llab-quvvatlashni tashkil etishni taklif qiladi: antropik, vazifaviy, muammoli, o‘yin, loyiha, dialogik. Ushbu texnologiyalar siklik ravishda bir-birini almashtirishi kerak [9].

Ijobiy kommunikativ ustanovkalarni shakllantirish jarayonining faoliyatli tarkibiy qismi nafaqat pedagog tomonidan talabaning samarali muloqot qilish ko‘nikmalarini rivojlantirishga ko‘maklashishni, balki, eng avvalo, talabaning o‘z hayotiy pozitsiyalarini anglash bo‘yicha mustaqilligi hamda faolligini; muloqotdagi to‘siqlar (qiyinchiliklar, muammolar) ni; o‘z qiziqishlarini, o‘zini o‘zi rivojlantirish maqsadlarini aniqlashni; hayotiy to‘siqlarni yengib o‘tish imkoniyatlari va yo‘llarini izlashga tayyorligini nazarda tutadi.

Turli mamlakatlar olimlarining insonning ijtimoiy ustanovkalari bo‘yicha o‘tkazgan eksperimental tadqiqotlari kommunikativ ustanovkalar shakllanishining bir qator xususiyatlarini aniqlash va hisobga olish imkonini berdi. Jumladan, tashqi bosim bo‘lmaganda inson tomonidan aytilgan fikrlar shaxsiy e’tiqodga aylanadi (Tetluk, Tesser, Peters) [3]; shaxsiy mas’uliyat hissi va harakatni tanlash imkoniyati ustanovkani mustahkamlaydi [4]; rol o‘ynash yoki ma’lum bir obrazga mos kelish zarurati obrazga mos keladigan munosabatlarni shakllantiradi (F. Zimbardo) [3]; agar munosabatlar tajribaning natijasi bo‘lsa, ularning xulq-atvor va barqarorlikka ta’sir qilish ehtimoli ortadi (R. Fazio, M.Zanna, R. Shaffer, R. Miller).

Kommunikativ ustanovkalar borasidagi qarashlarni tahlil qilish bu va boshqa ko‘plab tajribalar psixodrama metodlari, olingan tajribani keyinchalik, tahlil qilish bilan rolli trening elementlari, sharhlar yozish metodi, esse, o‘zini o‘zi tahlil qilishdan foydalanishni oqlaydi.

Shunday qilib, ijobiy muloqot munosabatlarini rivojlantirish uchun nazariy va amaliy tayyorgarlik zarur bo‘lib, ular o‘qituvchiga vaziyat va muloqot ishtirokchilariga to‘g‘ri munosabat bildirish qobiliyatini ta‘minlaydi hamda samarali muloqot ko‘nikma va malakalarini mustahkamlashga imkon beradi. Kommunikativ ustanovkalarni rivojlantirish bo‘yicha faoliyat mazmuni, shakllari, texnikasini tanlash motivatsiya xarakteri, shaxs qadriyatlari, ustanovkalarni rivojlantirish qonuniyatlarining namoyon bo‘lish xususiyatlari va ta‘sirlari bilan belgilanadi.

Muloqot jarayonini murakkab ijtimoiy-psixologik hodisa sifatida tahlil qilish, shuningdek, ta‘lim jarayonining tarkibiy qismi sifatida muloqotning pedagogik jihatini o‘rganish kommunikativ munosabatlarni rivojlantirishning ba‘zi shartlarini ajratib ko‘rsatish imkonini berdi. Ularga quyidagilar kiradi:

- ijobiy yo‘naltirilgan muloqotga ehtiyojning mavjudligi, o‘zini o‘zi takomillashtirish va o‘zini o‘zi rivojlantirishga tayyorlikning mavjudligi;

- samarali kommunikativ o‘zaro ta‘sir uchun zarur bo‘lgan tushunchalar apparatining shakllanganligi;

- ta‘limning faol shakl va metodlaridan foydalanish (rolli o‘yinlar, pedagogik vaziyatlar, matnlar bilan ishlash va boshqalar);

- empatiya, refleksiya qobiliyatini rivojlantirish;

- kommunikativ o‘zaro ta‘sirning shaxsiy tajribasini egallash va tahlil qilish imkoniyatlari;

- o‘z o‘quvchisining idrokiga emotsional ijobiy munosabatni yuzaga keltirish;

- psixologiya va pedagogikaning insonparvarlik tamoyillarini amalga oshirishga yo‘naltirish, ijobiy fikrlashga bo‘lgan munosabatlarni dolzarblashtirish;

- ustanovkani shakllantirish xususiyatlarini hisobga olish;

- o‘quvchilar bilan o‘zaro empatiyaga ehtiyojni shakllantirish.

Shunday qilib, muloqot munosabatlarini o‘zgartirish va shakllantirish bo‘yicha ishlar muloqot munosabatlari tuzilmasi, ularni shakllantirish mexanizmlari va shartlarini hisobga olgan holda ham amalga oshirilishi mumkin va quyidagi ish darajalarini o‘z ichiga olishi kerak:

- pedagogda samarali ijobiy yo‘naltirilgan muloqotga bo‘lgan ongli ehtiyoj va intilishni shakllantirish, bo‘lajak pedagogning qadriyat yo‘nalishlari bilan ishlash, birlamchi diagnostika, o‘zgarishlar dinamikasini bosqichma-bosqich nazorat qilish amalga oshiriladigan motivatsion daraja;

- professional ta‘lim muassasasi bazasida kommunikativ o‘zaro hamkorlikning asosiy bilim va ko‘nikmalarini shakllantirish amalga oshiriladigan axborot darajasi;

- amaliy-harakatli daraja bo‘lib, unda kommunikativ faoliyat usullari va texnikasini qo‘llagan holda turli xil amaliy mashg‘ulotlarni o‘tkazish, mashg‘ulotlarni tashkil etishdan iborat. Shuningdek, psixologik-pedagogik tamoyillar asosida, kommunikativ munosabatlarni shakllantirish qonuniyatlari va shartlarini hisobga olgan holda va shart-sharoitlar yaratgan holda amalga oshiriladi.

Yuqorida aytilganlarning barchasini umumlashtirib, shuni ta'kidlaymizki, kasbiy tayyorgarlik davrida kommunikativ munosabatlarni shakllantirish ijobiy o'zaro ta'sir va o'zini o'zi rivojlantirishga bo'lgan ehtiyojni shakllantirish, gumanitar siklning turli fanlarini o'rganish jarayonida talabalarni maqsadli tayyorlash yoki pedagogik muloqot mahorati bo'yicha maxsus kurs yoki treningni joriy etish orqali samarali bo'lishi mumkin. Shuningdek, ijobiy kommunikativ munosabatlarni shakllantirish yoki faollashtirish va mustahkamlashga yordam beradigan faol o'qitish usullari va texnologiyalari, maxsus nazariy va amaliy, og'zaki va yozma topshiriqlardan foydalanish samarali hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Ахмерова Д. Ф. Проблема формирования готовности студентов педагогического колледжа к педагогическому общению // Вестник Томского государственного университета. - 2007. - № 299 (I). - С. 150-153
2. Бондаренко С. А. Формирование профессиональной готовности конкурентоспособного специалиста // Модернизация высшей школы: обеспечение качества профессионального образования: Материалы Всероссийской научно-практ. конф. - Барнаул: Изд-во ААЭП, 2004. - Ч. 1. - 188 с.
3. Зимбардо Ф., Ляйппе М. Социальное влияние. - СПб.: Питер, 2001. - 448 с.
4. Майерс Д. Социальная психология. - СПб.: Питер, 2011. - 800 с.
5. Подымова Л. С., Подымов Н. А., Кондратьев И. А. Особенности отношения учителя к участникам инновационной деятельности // Ученые записки. Электронный научный журнал Курского государственного университета. - 2006. - № 2.- С. 60-71.
6. Сластенин В. А., Исаев И. Ф., Шиянов Е. Н. Педагогика: Учеб. пособие для студ. высших пед. учеб. заведений / Под ред. В. А. Сластенина. - М.: Издательский центр «Академия», 2002. - 576 с.
7. Слепцова И. Ф. Стратегия формирования профессиональной готовности как фактора гуманизации педагогического образования // Педагогическое образование и наука. - 2010. - № 12. - С. 8-18.
8. Фишман Б. Е. Гуманитарные технологии педагогической поддержки становления педагога // Педагогическое образование и наука. - 2009. - № 11. - С. 4-8.
9. Фишман Б. Е. Педагогическая поддержка саморазвития педагогов в профессиональной деятельности: концептуальная модель. - Биробиджан: БГПИ, 2004. - 368 с.
10. Шумилова Е. А. К проблеме формирования социально-коммуникативной компетентности будущих педагогов профессионального обучения // Образование и наука. - 2009. - № 3 (60). - С. 42-49.